

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1984.3.05>

Rein LOODUS

KUNSTIELU PÄRNUS 1920.—1930. AASTATEL

Kuigi Pärnul kultuurilinnana on kauased traditsioonid juba Rosenplänteri «Beiträge» ja Jannseni «Perno Postimehe» aegadest, saab linna kunstielust rääkida alles alates selle sajandi algusest. Siis korraldati siin kohalike sakslaste poolt esimene kunstinäitus (1901), hakkasid tegutsema mõned kunstnikud, said hoogu kunstialased loengud, ka eestlastel tekkisid võimalused omandada kunsti algharidust. Selles suhtes on eriliselt tähtis kunstnik-pedagoog Rudolf Lepiku (1881—1918) tegutsemine Pärnus aastail 1909—1914 joonistusõpetajana, kunstikursuste ja näituste organiseerijana, samuti kunsti propageerijana. Esimese maailmasõja päevil asendas teda kunstipedagoogi ja kohaliku kunstielu liidrina Konstantin Štšerbakoff (1883—1964), hilisema nimega Süvalo, kes jäi Pärnuga seotuks kogu oma pika ja loomingurikka elu jooksul. Süvalo korraldas siin 1916. aastal ja pisut hiljem, juba Oktoobrirevolutsiooni perioodil (1918), oma esimesed personaalnäitused. Need kohaliku eesti kunstniku isikunäitused Pärnus ei leidnud aga keeruliste kodusõja ja revolutsioonaaastate tingimustes sellist kõlapinda, kui nad oleksid väärinud.

Sõja lõpuaastad ja kodanliku vabariigi algusaeg oli Pärnus kunsti-sündmustest võrdlemisi hõre. Uus poliitiline keskkond ei toonud mingit otsustavat pööret. Pärnu jäi endiselt kultuuriproovintsiks, kunstielu aga sõltus ikka üksikute algatusvõimest ja juhuslikkusest. Kuigi väikekodanlik mentaliteet püsis, oli baltlaste seni küllalt oluline osa kultuurielus kahanenud tähtsusetuks, Pärnu kultuurielu võrdus nüüd peaaegu täielikult eesti kultuurieluga. 1920. aastad tõid endaga siiski kaasa mõningase elavnemise. Kuigi nii aate-, kutse-, tulundus- jm. seltside ning ühingute arv Pärnus ületas 1922. aasta seisuga saja piiri¹, jäi domineerivaks kultuuritsentrumiks «Endla» selts ja teater, mis majanduslikest raskustest hoolimata arendas üsna laialdast tegevust ka muusikateatrina, kus lavastati isegi oopereid. «Endlale» pakkus aastail 1926—1933 konkurentsi linna teine teater — Pärnu Töölisteater. Muusikaelu koordineeris 1923 asutatud Pärnu Helikunsti Selts. Märkida võib ka kirjandusel, sest Pärnus elasid tuntumaist kirjanikest J. Barbarus ja A. Jakobson. 1924. aastal ilmus siin isegi Eesti Kunstnikkude Rühma kubistlike ideid propageeriva kirjandus- ja kunstiajakirja «Lilulii» (väljaandja J. Kask) paar numbrit. Kahekümneks aastail alustati Pärnu kui moodsa kuurortlinna väljaehitamist, mille esimeseks suuremaks tähtsuseks oli supelasutuse valmimine 1927 (arhitektid O. Siinmaa, E. Wolfeldt ja A. Nürnberg, sisekaunistused V. Mellikult ning mööbli joonised O. Siinmaalt). Mõnel määral arendas oma kitsastes ruumides tegevust Pärnu muuseum, mis esialgu kunstiasutusena oli siiski vähetähtis. Põhi-probleemiks jäi aga elanikkonna suurema osa leiguse pakutavate heatasemeliste lavateoste, kontsertide või ka kunstinäituste vastu. Veel 1932. aastal kirjutas pärnakas kibestusega oma kaaslinlaste kohta: «Kahju,

¹ Pärnumaa. Trt., 1930, 669.

et Pärnu publik kõige hea vastu tuim on. Pärnu rahvast tõmbavad lõõtsamehed, tulesööjad, mõõganeelajad ja teised säärased «väliskunstnikud». Aga mis sinna parata, igal linnal oma maitse ja arusaamine.»² Tulenes see leigus lihtsalt kunsti mittemõistmisest või mitmesugustest kunstivälistest huvidest, kultuurientusiaste see ei heidutanud.

1920. aastate kunsti elu Eestis oli heitlik ja mitmekesine, määrgistatud uute, kaasaegsete kunstivoolude, nagu kubismi, konstruktivismi või ekspressionismi pealetungist. Loodi kunstiühinguid, korraldati aktiivselt näitusi, stabiliseerus kunstikoolide võrk. See elavus kajastub ka Pärnu tolle aja kunsti elus, kus suur erikaal oli just mitmesugustel rändnäitustel, sealhulgas kubistliku suunaga Eesti Kunstnikkude Rühma välja-panekutel. Moodsa kunsti keerukuses, mis nõuab kogenud ja kunsti-haritud vaatajat, on nähtud ka Pärnu tollaste näituste vähese külastatavuse põhjusi. «Eelmised näitused endistel aastatel on olnud alati seotud -ismidega — võib-olla on need olnudki üheks põhjuseks publiku umbusus, sest näit. viimane kubistide näitus oli harilikule vaatajale küllalt võõras,» leiti 1928. aastal.³ Selles arvamusel on kindlasti oma tõetera, sest olukorras, kus eesti vaatajaskonnale korraldatud kunstinäituste traditsioon sai mõõta vaevalt poolteise aastakümnega ja kus tavaline kodanik oli harilikult ikka seisukohal, et maalikunst jääb veel rohkesti maha fotokunstist, midagi muud loota ei võinudki. Selgitustööd siiski tehti, isegi heal tasemel, ja vaevalt see kõik liiva jooksis. Aktiivsemate, eriti noorte huvi kunsti vastu neil aastail tunnistavad katsed rajada kunstiühingut, mis õpilastel mõneks ajaks õnnestuski. Kunstnike kollektiivnäitusteni, nagu neid oli tollal Narvas, sellel aastakümnel Pärnus veel ei jõutud. Kui mitte arvestada mõningaid personaalnäitusi, jäid kahekümndatel aastatel Pärnu kunsti elu paljuski määrama eeskätt väljastpoolt tulnud näitused.

1918. aastal oli peale eespool mainitud Süvalo personaalnäituse Pärnus veel teine samalaadne ettevõtmine. Tol aastal oli Pärnu Tütarlaste Gümnaasiumi joonistusõpetajaks tulnud Martha Kivi (1883—1959), kes alates 1912. aastast oli mõnda aega õppinud Peterburis Kunstide Edendamise Seltsi Koolis. Oma näitusele oli ta välja pannud 55 joonistust ja maali. Paari järgneva aasta jooksul oli ta innukamaid seltskonnategelasi Pärnus, asutades mõnda aega tegutsenud ning muusika- ja kõneõhtuid korraldanud kunstiklubi.⁴ M. Kivi esitas Pärnu kunstinäitustel oma töid ka hiljem, kuid loovkunstnikuna ei lõõnud ta siiski läbi.

1919. aastal oli Pärnus ainult üks kunstiüritus: K. Süvalo kolmas personaalnäitus 1.—14. juunini, kus kunstnik esitas õlimaale ja kavandeid, mis osalt olid tuntud juba eelmiselt näituselt. Arvustus märgib kunstniku kasvamist, leiab rohkem küpsust motiivide väljendamises, maitset värvides ja resümeerib: «Hr. Schtscherbakoff on täitsa modern kunstnik ja rändab iseseisvalt uutel kunstiradadel.»⁵

1920. aasta oli esimene rahuaasta. Pärnu kunsti elu ei toonud see aga peale õpetajate sivistest joonistuskursuste ja vastava näituse⁶ ning ausammaste kavandamise⁷ midagi mainimisväärset. Alles järgneva aasta alguses, 23.—30. jaanuarini peeti siin esimene suurem maalinäitus. Üheksast osavõtjast olid peale K. Mäe kõik noored kunstnikud või kunstiõpilased: A. Murakin, V. Ormisson, A. Roosileht, E. Viiralt jt., pärnakatest

² *Iks-igrek*. Päevapudemeid. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1932, 2. märts.

³ *Rein R. Adamson-Teder-Wiiralt-Starkopfi kunstinäitus*. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1928, 3. aug.

⁴ Vt. Pärnumaa tegelaste biograafiad. Pärnu, 1937, 83—84.

⁵ x. Maalitööde näitus. — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1919, 13. juuni.

⁶ Joonistuste näitus. — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1920, 12. aug.

⁷ Kunstnik Adamson Pärnu jaoks määratud suure ausamba edasi müünud. — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1920, 3. nov.

K. Süvalo ja M. Kivi. Rahvast käis näitusel «keskmiselt», kuid «ei leidunud kedagi, kes neist tõist ühegi oleks omandanud ja sellega meie noort kunsti sammukesegi oleks aidanud edasi nihutada».⁸ See oli Pärnu publiku teine suurem tutvus eesti uuema kunstiloominguga. Sellele tutvusele tuli toekat lisa. Eesti noort kunsti esitati Pärnu linnavalitsuse ruumes 1921. aastal veel kahel korral: kunstinäitustel alates 1. maist ja 23.—25. oktoobrini. Esimesel juhul esitasid 16 kunstnikku, nende hulgas K. Mägi, A. Vabbe, A. Starkopf, V. Ormisson, K. Süvalo, «kunsti arenemist mitmekesiste voolude ja maitsetega», sellele eelnes P. Akerbergi (hilisema nimega Põldmaa) loeng maalikunsti arenemisest klassitsismist futurismini.⁹ Oktoobris toimunu oli aga «Pallase» ringreisinäitus «Sügis 1921», kus esines peaaegu sama kunstnike koosseis. Vastukajad ajakirjanduses olid aga ulatuslikumad. Toetudes konkreetsetele näituse materjalidele selgitatakse võrdlemisi asjalikult maalimislaade ja -viise, neoimpressionismi teooriat, värvi osa maalil ning leitakse, et värvirikkus on seni olnud see, mis publiku võõristust on esile kutsunud.¹⁰ Ka selle näitusega kaasnes selgitav loeng agaralt kunstipropageerijalt P. Akerbergilt ning uudishimulik vaatajaskondki ei puudunud. Kui sellele kõigele lisada veel märtsis-aprillis toimunud Pärnu linna ajalooa seotud piltide ja plaanide näitus (korraldaja Arheoloogide Selts), kus oli välja pandud ka vasegravüüre ning tarbekunsti,¹¹ kujunes 1921. aasta Pärnu kunstielus vägagi elavaks. Eriti hinnatav oli aga see, et huviline võis selles provintsilinnas saada üsnagi täieliku ülevaate eesti kaasaja kunsti olukorrast, eri vooludest ja suundumistest, Jansenist ja Mellikust kuni Vabbe ja Viiraltini.

Ilmselt mõjutasid need välised kunstiimpulsid tublisti Pärnu kunsti-huvilisi, eriti noori. Püüti ka ise midagi kunsti alal ära teha. Kavatseti organiseerida «Kunsti ja Spordi Klubi», kuid suured plaanid luhtusid, sest asutamiskoosolek jäi osavõtjate puudusel ära.¹² Rohkem õnne oli kooliõpilastel. Oppurkonna kunstiühing, mis 24.—26. veebruarini 1922 pani välja isegi oma näituse, oli ilmselt tegutsenud juba eelmisel aastal, korraldades kunstikursusi K. Süvalo juhatusel, pidades kunstialaseid referaate jne.¹³ Ligi paarikümne õpilase tööd sel näitusel hämmastasid vaatajat oma värvirohkusega, mis selgelt viitas varem nähtud «Pallase» koolkonna teoste mõjule. Suurem osa väljapanekuid ilmutas ekspressionismi mõju, oli isegi futuristlikus laadis töid. Ent need värvid, värvid... «Tundub, kui oleksime jõudnud sarnasesse värvikirjusse aja-järku, kus kõik on roosa, sinine, punane, roheline, kollane jne. ... Tarvis on midagi uut, iseäralikku, niihästi vormis, värvis kui väljendusviisis. Otsitakse, kobatakse, kuid seni pole leitud ei mingit väljapääsu.»¹⁴ On ilmne, et vanaviisi enam ei taheta. Ja näitus oli huvitav just selle poolest, et ta näitas selgelt noorte kunstiuhviliste suhtumist, kiindumust kunsti uutesse väljendusvahenditesse, eelkõige aga seda, et «Pallase» kunstnike esinemised (liidame siia ka K. Süvalo kui kunstniku ja õpetaja tegevuse) jätsid siiski soovitud jälgi.¹⁵ Kunsti mõistjate ring oli

⁸ *Kunsti-austaja*. Kollektiivne maalikunsti näitus Pärnus. — Vaba Maa, 1921, 4. veebr.

⁹ *Kunsti-austaja*. Suur nauding kunsti alalt. — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1921, 29. apr.

¹⁰ Kunstinäitus «Pallas». — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1921, 21. okt.; P. A[kerberg]. Kunstinäitus «Pallas» II. — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1921, 22. okt.

¹¹ Pärnu linna ajaloo piltide ja plaanide näitus. — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1921, 2. apr.

¹² Pärnu «Kunsti ja Spordi Klubi». — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1922, 20. veebr.

¹³ Näitus. — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1922, 25. veebr.

¹⁴ -ard. Pärnu õppurkonna kunstiühingu näitus. — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1922, 1. märts.

¹⁵ «Pallase» ühing tutvustas Pärnus ka renessansikunsti reproduktsioonidega A. Düreri ja H. Holbeini loomingu. Vt. Kunstiühing «Pallas». — Postimees. Pärnu Väljaanne,

võib-olla liiga väike, kuid ta oli olemas. Ehk tänu sellele ei tundunud suurema vapustusena ka järgnevate aastate näitused, mil kubistlik Eesti Kunstnikkude Rühm esines innukalt Eesti linnades, näidates kunsti, mis oli juba hoopis kaugel reaalelu eeskujudest.

Alles 1921. aasta sügisel kirjutati «Pallase» näituse puhul «Postimehe» Pärnu väljaandes, et «eesti kunstielu pole niikaugemale jõudnud, et oleksid võimalikud mingisugused kunstivoolu näitused, millel tööd enam-vähem ligidased ühisele teorialisele oletusele».¹⁶ Kirjutaja vaevalt aimas, et sellisele ühisele teoreetilisele alusele tuginev kunstigruppeering oligi moodustumas. Juba veebruaris 1923 pani grupp noori kunstnikke, nende seas J. Vahtra ja F. Hist, Võrus välja näituse, mis väljendas märgatavaid kubistlikke tendentse. Teised hilisemad Eesti Kunstnikkude Rühma liikmed (rühm registreeriti ametlikult 1923. aasta lõpul), nagu A. Akberg, A. Krims, M. Laarman, P. Liivak, H. Olvi ja K. Veeber, esitasid oma töid Pärnus linnavalitsuse ruumes 8.—13. juunini. Maalide ja joonistuste kõrval oli eksponeeritud puulõikeid. Napist informatsioonist võib välja lugeda veel ainult seda, et külastatavus oli võrdlemisi vähene.¹⁷ Aasta pärast, 25.—29. maini 1924, oli Pärnus (taas linnavalitsuse majas) meie kunstielus juba tuntuks saanud Eesti Kunstnikkude Rühma esinduslikult suur ja pretensioonikas kevadnäitus rohkem kui saja kunstiteosega. Ülalmainituile lisaks panid oma töid välja veel P. Aren, F. Johansen, P. Linzbach, J. Raudsepp, A. Sivard, uuemaid töid oli K. Süvalolt. Omaette osakonna moodustasid aga J. Vahtera teosed. Pärnu ajakirjandus valgustas näitust üllatavalt soosivalt ja sõnaohtralt, selgitati innukalt kubismi olemust. «Kubism viib kunsti kaootilisest seisukorrast välja vormi selgusele... rühib kosmiliste ürgsäädeste järele...»¹⁸ Niisama optimistlik on oma kirjutises Johannes Barbarus. «Sellal kui meie vaimule sõnas midagi uut ei paku — kirjanik-kond seletamatut apaatiat põeb... on tekkinud aktiivne rühm nooremaid kunstnikke, kes teistes linnades menuga esinenud... Kunstinäitustel loodame näha tõelise loomingu algelementi — uue otsingut. Kääriv vaim otsib uut suhtumist.»¹⁹ Kuigi näituse külastatavus algul oli loid, jäädi lõppkokkuvõttes siiski rahule (538 inimest; müüdi 4 teost). Mõningat huvi võiksid pakkuda ka ringreisi üldandmed. Võrus, Valgas ja Pärnus külastas näitust kokku üle 2000 vaataja, tulu saadi 33 000 marka, kunstitöid müüdi 15, kokku 50 000 marga eest.²⁰ Seda kõike ei olnud muidugi palju, vaevalt saadi otsa otsaga kokku. Võru ja Valga näitasid end seejuures hoopis kunstilebememate linnadena kui Pärnu. Külastatavus ei olnud ilmselt suurem ka järgmise aasta varakevadel, kui Kunstnikkude Rühma näitus 1. märtsil taas Pärnus oma ukсед avas. Seekord oli esinejaid vähem, nende hulgas siiski tuntumad kubistid J. Vahtra, F. Johansen, A. Akberg, M. Laarman, J. Raudsepp, Pärnust K. Süvalo ja väliskunstnikuna M. Larionov.²¹ Ka selle näitusega kaasnesid Pärnu ajakirjanduses pooldavad sõnavõttud, kunstnikud F. Johansen ja J. Raudsepp kõnelesid kohapeal.²² Tõenäoliselt M. Laarmani sulest ilmusid «Posti-

1922, 15. mai. Ka V. Erm, tolleaegne gümnaasiumiõpilane, meenutab seda elavat ja suunavat huvi; mida nii temas kui teistes õppurites (näit. Karin Lutsus) tekitasid tolleaegsed «Pallase» kui ka õpetaja K. Süvalo näitused. Vestlusest V. Ermiga 3. nov. 1980.

¹⁶ Kunstinäitus «Pallas». — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1921, 21. okt.

¹⁷ Vaba Maa, 1923, 8. juuni; Postimees. Pärnu Väljaanne, 1923, 10. juuni.

¹⁸ Eesti Kunstnikkude Rühma kevadnäitus. — Lilulii, 1924, nr. 1, 24—25.

¹⁹ Joh. B-s. Eesti Kunstnikkude Rühma kevadnäitus Pärnus 25.—29. maini. — Pärnu Postimees, 1924, 7. mai.

²⁰ Kevadine kunstinäitus Pärnus... — Pärnu Postimees, 1924, 30. mai.

²¹ Eesti Kunstnikkude Rühma kevadine kunstinäitus. — Vaba Maa, Pärnu Väljaanne, 1925, 28. veebr.

²² Pärnu rahvaülikooli tegevuse ülevaade. — Vaba Maa, Pärnu Väljaanne, 1925, 14. okt.

mehe» ja «Vaba Maa» kohalikes väljaannetes uut kunsti kubismi ja ühtlasi Eesti Kunstnikkude Rühma loomingulisi ideaaale selgitavad artiklid.²³

Nii tegi Eesti Kunstnikkude Rühm selle paari aasta jooksul moodsama kunsti propageerimisel Eesti provintsis, sealhulgas Pärnus, suurt, otse ennastsalgavat tööd. Ei olnud kunstnike süü, et nende pingutused langesid ettevalmistamata pinnasele.

Avalik kunstialane selgitustöö oli 1920. aastatel Pärnus suhteliselt ebapiisav. Juba nimetatud kunstnike näitustega kaasnevaile loenguile ja ettekandeile võib lisada ainult mõne üksiku, nagu R. Kangro-Pooli loengud 1923. aastal esteetikast, moraalist ja kunstist²⁴, 1924. aastal P. Akerbergi loengu värviopetusest²⁵, 1925. aastal J. Raudsepa loengu kunstivooludest²⁶ ja 1928. aastal F. Silderi ettekande maalikunstist²⁷. Kuulajaskond kippus aga ikka ja alati hõredaks jääma. Enamiku loengute organiseerija oli Pärnu Rahvaülikool, kes kunstiettevõtmistesse suhtus üsnagi soosivalt. Rahvaülikooli eestvõttel said 1925. aasta algupoole teoks ka K. Süvalo juhendatavad joonistuskursused, mis vähese õpilaste arvuga töötasid paar kuud²⁸, kursusi püüti läbi viia ka 1929. aasta algul²⁹.

K. Süvalo jätkas nüüdki oma juba traditsiooniliseks kujunenud personaalnäitusi. Temast oli selleks ajaks saanud ülemaalse tunnustusega kunstnik, kelle töid võis näha peaaegu igal suuremal kunstinäitusel Tallinnas ja Tartus. 7.—14. juunini 1925 Aia tänaval toimunud Süvalo näitus pakkus vaatamiseks maale — kompositsioone, maastikke ja portreid — aga ka joonistusi ja graafilisi lehti.³⁰ Kriitika tõstis esile maalide värvirikkust, erilist värskust nähti Pühajärve, Karksi ja Pärnu rannamotiivides. Meeldisid ka kompositsioonid, eriti «Suplejad», mis «silma paistab värvide koloriidi ja kujude paigutuse poolest».³¹ Süvalo loomingulist küpsemist dokumenteerib ka paari aasta pärast, veebruari lõpus 1928 toimunud näitus. Seekord oli see eelmisest poolte tööde võrra väiksem. Kolme lahtioleku päeva jooksul oli külastajaid ainult 115.³² Arvustused aga hindasid näitust tõsiselt. Süvalo on ikka kuulunud «nende väheste hulka, kes ei püüa iga päeva «uus ja modern» olla, vaid impressionismile truuks jäädes, sammub vaikselt ja ettevaatlikult omas väljendusviisis edenedes ja täienedes».³³ Rõhutatakse ka selliste maalide nagu «Heinalised», «Maikuus» ja «Suvila» maalilist sulavust ja värviküllust³⁴, teisel jälle kunstniku oskust näha loodust mitme prisma läbi, tema maalimisviisi paindlikkust ja looduskäsitluse elamuslikkust³⁵. Nii kujunes juba tollal kohalikus kriitikas üsnagi objektiivne ja hiljemgi kinnitust leidnud väärtushinnang Süvalo loomingule, mis kolmekümnendail aastail elas läbi märgatavat tõusuperioodi.

Kui välja arvata aprillis 1927 aset leidnud raamatunäitus, mille arvustus muu hulgas peatus ka kujundusel ja illustratsioonil³⁶, pakkusid

²³ x. Eesti Kunstnikkude Rühma näituse puhul Pärnus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1925, 2. märts; Pärnu Postimees, 1925, 2. märts.

²⁴ Kunsti ja moraali vahekorrast. — Postimees. Pärnu Väljaanne, 1923, 5. nov.

²⁵ Loeng. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1924, 29. apr.

²⁶ Rahvaülikooli loeng kunstiajaloo. — Pärnu Postimees, 1925, 7. märts.

²⁷ Maalikunstist arusaamine ja selle mõistmine. — Pärnu Postimees, 1928, 18. veebr.

²⁸ Joonistamise kursused. — Pärnu Postimees, 1925, 14. okt.

²⁹ Pärnu Rahvaülikool. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1929, 10. jaan.

³⁰ Kunstinäitus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1925, 6. juuni.

³¹ x. Mõõdunud kunstinäituse puhul. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1925, 16. juuni.
³² Pärnu Rahvaülikool. Tegevuse ülevaade 1. jaan.—1. aug. s. a. — Pärnu Postimees, 1928, 3. nov.

³³ Fox. K. Sčerbakoffi maalide näitus. — Pärnu Postimees, 1928, 28. veebr.

³⁴ Samas.

³⁵ Silder, F. Muljed kunstnik Szerbakowi näitusest. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1928, 28. veebr.

³⁶ Meie raamatute välimusest. Muljeid raamatunäitusest. — Pärnu Postimees, 1927, 16. apr.

kahekümnendad aastad Pärnu kultuurihuvilisele publikule veel ainult kaks näitust. Esimene neist avati 29. juulil 1928 ja see esitas taas meie noort kunsti, seekord Pariisis töötavatel kunstnikelt Adamson-Ericult, A. Starkopfi, K. Tederilt ja E. Viiraltilt. Oma rohkem kui 120 maali, graafikalehe, skulptuuri ja tarbekunstiesemega sisustas näitus raekojas kaks saali. Tööd pärinesid paarist viimasest aastast ja neid oli (v. a. Starkopfi skulptuurid) eelnevatel kuudel näinud juba Oslo ja Tallinna publik. Nüüd ei pakutud pärnakatele enam natuurikaugelt kubismi, vaid värvi-küllast, prantsuse koolist mõjustatud maalilist realismi. Nagu varemgi reageerisid linna ajalehed näitusele soojalt ja soosivalt, iseloomustades ja hinnates iga üksikut kunstnikku. Võrreldes eelnenud näitustega rõhutati üldhinnanguna just suuremat tõepära, intensiivsete otsingute olemasolu, nimetati «kindlaid töid, omapärase nägemise ja elamuste tulemusi».³⁷ Üksmeelselt tõsteti näituse tugevama osana esile Viiralti fantaasiarikast, «üllatava täpsusega»³⁸ teostatud graafikat, nagu «Naine koeraga», «Haaremis», «Joomarid» (40 töö hulgas oli väljas ka «ultra-realistlik maal»³⁹ «Sünd»). Ka Starkopfi 11 skulptuuri ja rida ausambakandeid koteeriti väga kõrgelt: neis leiti puhtust ja proportsioonide kooskõla («Andumus», «Kahekesi» jt.)⁴⁰ Adamson-Ericu maalide juures meeldis arvustajatele stiilus, koloriidi sulavus: «...kogu tema välja-panekutes jookseb punase niidina läbi mahedus ja mänglevus toonides.»⁴¹ Huvitavamate töödena tõsteti esile Pariisi agulit kujutavat «Kompositsiooni», «Sadamat», natüürmorte, tarbekunsti geometriliste mustritega vaipu ja patju. Lahku läksid arvamused Tederi 30 eksponeeritud maali suhtes. Kui ühelt poolt leiti nendes värvides jõurikkust, efektipüüdu («Pariisi eeslinn» jt.)⁴², siis teisel on arvustaja kriitilisem ja ilmselt ka erapoolikum, kui ta viitab veel esinevatele «rääpatele» värvidele ja kindlustetusele, «mis annab kujutlust väsinud ja halvast meeolust»⁴³. Rohkem erksust nähti natüürmortides.⁴⁴

Teravamalt kui kunagi varem tõusis selle näituse puhul üles publiku suhtumise küsimus. Kuigi näituselt tehti mõningaid oste⁴⁵, külastas seda tema lahtioleku kümnekonna päeva jooksul ainult paarisaja inimese ümber, neistki kaks kolmandikku välismaalastest suvitajad⁴⁶. Ajakirjandus laskus üsnagi teravatesse etteheidetesse Pärnu rahva aadressil, sealt kajas läbi ka mure linna edasise kunstielu saatuse pärast. Kardeti, et sellise leige suhtumisega hirmutatakse kunstnikud nii ära, et edaspidi pole lootust Pärnus enam ühtki kunstinäitust näha, sest need ei tasu korraldamiskulusidki.⁴⁷ Ilmselt vajanuks sinne publik, kes «ei oska vaadelda kunstiloomingut üldse ja veelgi vähem saab aru kujutavkunsti saavutustest», veel rohkem reklaami, «et oma väikekodanlikust rahust pooltahtmatult sattuda sarnasele «laiale teele», kui seda on näit. kunstinäitusele minek».⁴⁸

Sellele heale, ent laiema publikupoolse osavõtuta näitusele järgnes

³⁷ Rein R. Adamson-Teder-Wiiralt-Starkopfi kunstinäitus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1928, 3. aug.

³⁸ Huvikõitev kunstinäitus Pärnus. — Pärnu Postimees, 1928, 6. aug.

³⁹ Samas.

⁴⁰ Samas.

⁴¹ Samas.

⁴² Samas.

⁴³ Rein R. Adamson-Teder-Wiiralt-Starkopfi kunstinäitus. — Vaba Maa, Pärnu Väljaanne, 1928, 3. aug.

⁴⁴ Samas.

⁴⁵ Esimesed ostud kunstinäituselt. — Pärnu Postimees, 1928, 10. aug.

⁴⁶ Kunstinäitust... — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1928, 10. aug.; Kunstinäitus ootab külastajaid. — Pärnu Postimees, 1928, 8. aug.

⁴⁷ Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1928, 8. ja 10. aug.

⁴⁸ Rein R. Adamson-Teder-Wiiralt-Starkopfi kunstinäitus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1928, 3. aug.

1929. aasta detsemberi esimesel poolel taas üks personaalnäitus. 1929. aastal elas Pärnus graafik Paul Liivak (1900—1942), kes mõnda aega tegutses ka «Endla» dekoraatorina.⁴⁹ Tallinna Kunsttööstuskoolis ja ka «Pallases» õppinud Liivak tegi kahekümnendail aastail endale nime peente dekoratiivsete tušijoonistuste ja akvarellidega. Pärnu näitus oma 30 joonistuse, akvarelli ja maaliga ei olnud mitte niivõrd väikeseks kokkuvõtteks kunstniku kümme aastat kestnud loometeest, kuivõrd just tema tegevusest Pärnus lõppeva aasta jooksul. Seetõttu domineerisid Pärnu motiivid lihtsas, kuid uskuma panevalt süvendatud esituslaadis.⁵⁰ Õigustatult peeti Liivakule omasemaks just varjundirikast graafikat, maalid, olgu need siis linnamotiivid või natüürmordid, olevat pinnapealsemad, värvirasked.⁵¹

Liivaku Pärnu-periood jäi tema elus ja loomingus siiski episoodiliseks, 1930. aastal oli ta juba Tallinnas.

1929. aastal rikastus linn monumentaalkunsti siiani silmapaistva teosega: 9. juunil avati suure pidulikkusega vanameister A. Adamsoni loodud Lydia Koidula monument. Ausamba püstitamise mõte sai konkreetseks juba 1923. aastal, mil moodustati vastav toimikond.⁵² Aastate jooksul esitatud kavandeist eelistati esialgu J. Koorti oma, kuid selle lõppkalkulatsioon osutus liiga kalliks. Huvi tunti veel F. Sannamehe ja A. Melliku kavandite vastu⁵³, kuid lõpuks jäi toimikond, kuhu kuulus ka K. Süvalo, 1927. aastal peatuma A. Adamsoni kavandil, mis kujutab rahvariides poetessi hallist graniidist alusel⁵⁴. Linna kauneimale väljakule (planeerisid arhitektid A. Nürnberg ja E. Wolffeldt) püstitatud monumendi autor ise viibis selle avamisel ja keegi ei võinud aimata, et poetessi pronksmonument jääb tema viimaseks tööks. Paari nädala pärast vanameister suri⁵⁵ ja tema viimase soovi kohaselt maeti ta Pärnusse.

Tagasivaates 1920. aastaisse tahaks veel lühidalt peatuda ühel kunstnikul, kelle elu on olnud seotud Pärnuga. 1929. aasta alguses suri siin Erna Kreischmann, mitmel korral kunstinäitustel esinenud, end pidevalt täiendanud, andekas ja sümpaatne kunstnikuisiksus. Sama aasta aprillis oli Tallinnas tema mälestusnäitus, mis andis veel kord põhjust peatuda tema isikul ja loomingutööl. 1885. aastal sündinud, Pärnus koolis käinud, siin M. Dückeri juures aastail 1905—1910 maalimist õppinud, jätkas ta intensiivselt enesetäiendamist Berliinis, kahekümnendail aastail aga Tallinnas A. Janseni stuudios ja A. Laikmaa juures. Teda hinnatakse kui mitmekülgse andega ja elu ning sarmi täis inimest.⁵⁶ Kreischmanni loomingulises pärandis tõuseb ilmekalt esile eelkõige portreežanr, eriti tööd tema elu viimasest aastakümnest, kus ilmneb kaalukat küpsust ja süvenemist. Pärnu muuseumis olev autoportree kausaiga (autoportreid on ta loonud mitmeid) on maalitud vabade pintsliilöökidega, üsna elavates toonisuhetes, peaasjalikult aga psüühilise ilmekusega, kerges lüürilises laadis. Teine seal asuv õlimaal, 1925 loodud Pärnu pianisti Margarethe Fincki portree, on maalitud laiade hoogsate tõmmetega, ka selles võib tunda kunstniku teravat pilku ja oskust karakteri iseloomulikke jooni ning välimust esile tuua. Kreischmann on

⁴⁹ Paul Liivak 1900—1942. Kataloog. Trt., 1960. T. Nurga eessõna.

⁵⁰ Maalikunstnik P. Liivaku tööde näitus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1929, 5. det.

⁵¹ *Silder, F.* Kunstinäitus maalikunstnik P. Liivakilt. — Pärnu Päevaleht, 1929, 7. det.

⁵² Kuidas saime ausamba. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1929, 9. juuni.

⁵³ Lydia Koidula ausamba kavandite läbivaatamine. — Pärnu Postimees, 1926, 5. jaan.; L. Koidula ausamba asjus. — Pärnu Postimees, 1926, 21. det.

⁵⁴ Lydia Koidula ausamba ehitamiseks kavand leitud. — Pärnu Postimees, 1927, 22. apr.

⁵⁵ Prof. A. Adamson maetakse Pärnu. — Pärnu Postimees, 1929, 28. juuni.

⁵⁶ Vt. *L. K[ügelgen]*. Erna Kreischmann 1885—1929. Gedächtnisausstellung in der Börsenhalle. — Revaler Bote, 1929, 23. apr.; Erna Kreischmanni personaalnäitus Tallinnas. — Postimees, 1929, 24. apr.

lüürilise andega realist, oma paremates töodes kaugel enamikule baltlastele omasest kuivusest. Meeleolukust ja värviharmooniat võib hoomata ka tema akvarellidest, mis on enamikus maastikud, ka Pärnumaa motiivid. Ta tundis huvi veel illustratsiooni, eriti sullejoonistuse vastu, õppides seda kirja teel P. V. Bradshaw' juures Londoni *Press Art School*'is.⁵⁷ Kuigi Erna Kreischmann ei olnud Pärnu kunstielus aktiivselt tegev — tema töidki esitati seal tõenäoliselt esmakordselt Saksa Kultuur-omavalitsuse rändnäitusel detsembris 1929⁵⁸ —, on kogu tema elu olnud seotud selle linnaga. Tema loomingu üksikasjalikum uurimine lisaks nii mõnegi huvitava täienduse Eesti kunstiloole.

1930. aastad on aeg, mil eesti kunst tervikuna konsolideerus käsitluslaadilt ühtlasemaks, realistlikumaks ja kunstielu omandas sihipärasema, organiseerituma iseloomu. Ka Pärnu kunstielule lisab see aastakümne elavust ja rohkem värvi.

Alustati otsustavalt Pärnu kui rahvusvahelise kuurortlinna väljaehitamist. Aastakümne lõpuks võiski tõdeda, et ravi- ja hotellikomplekside ning kauni heakorrastusega Pärnust oli saanud Põhja-Euroopa eelistatuid puhke- ja ravikeskusi. Kasvav puhkajate arv, millest märgatav osa oli välismaalasi, mõjutas omal moel ka kultuurielu intensiivsust, eelkõige suviste näituseküllastajate ja ostude kaudu. Võimalus leida ostujõulist publikut tõmbas siia nii mõnegi näituse, esinejaid tekkis isegi välismaalt.

Kolmekümnendatel aastatel Pärnu elanikkonna huvi kujutava kunsti vastu murranguliselt küll ei tõusnud, kuid eriti aastakümne teisel poolel on huvi kasvu kunstiürituste vastu siiski märgata. Sellest hoolimata on kohalik ajakirjandus pidevalt mures tantsukultuuri laiutamise pärast vaimukultuuri üle⁵⁹, kohalikud kunstnikud eelistavat vaikselt ja nokitsetes oma tööd teha ega tegevast nn. seltskonnast palju väljagi⁶⁰. «Kuid neil puudub siin kõlapind, ei ole vaimset eliiti, kes oleks huvitatud nende loominguprotsessist ning selle saavutustest. Ja just nn. laiemi publik ei tunnegi neid. Eriti võõras on rahvale kujutav kunst. Kirjandus ning muusika on kas või oma aseainete kaudu leidnud omale kindla koha harilike kodanike peaaajudes, kuid maal või kujud on temale vaid kenaks imetusobjektiks, mis jätab teda külmaks. Ollakse harjunud nägema «pildis» vaid seina ilustust. See teeb arusaadavaks ka meie kunstnikkonna pessimistlikku suhtumist «massi». Ja kulub veel aastaid enne kui kunst saab endale väärilise koha kas või «seltskonnainimeste» juures. Eriti veel Pärnus. Mõnigi sportlane oleks kehakultuurile ammugi käega löönud, kui temasse suhtutakse nii osavõtmatult, nagu seda sünnib iga kunstnikuga. Kuid viimased elavad ja loovad. Ja ei irisegi niipalju kui tavaline väikelinna kodanik.»⁶¹

Tõepoolest, Pärnu kunstiinimesed ja kunstist huvitatud tegid, mis võisid: korraldasid või aitasid korraldada kunstinäitusi, loenguid, kursusi jne. Eriti noored. Nii oli kolmekümnendate aastate algupoolel mitme suurema näituse ja muugi kunstiürituse organiseerijaks kohalik Kristliga Noorte Naiste Ühing (= KNNÜ), hiljem üritas kunstipropagandiga tõsisemalt tegelda Ülemaalse Eesti Noorsooühingu Pärnu-Papiniidu osakond oma 1937. aastal asutatud Kunsti ja Kirjanduse Klubi kaudu.⁶² Märkimist väärib ka joonistus- ja maalikursusi (näit. 1938. aasta sügi-

⁵⁷ Revaler Bote, 1929, 23. apr.

⁵⁸ Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1929, 15. det.

⁵⁹ B. T. Kunstimuseum Pärnu. — Pärnu Päevaleht, 1934, 15. apr.; Pärnu vaimne pale. — Pärnu Päevaleht, 1939, 21. märts.

⁶⁰ B. T. Kunstiklubi asutamisest. — Pärnu Päevaleht, 1934, 14. aug.

⁶¹ B. T. Pärnu kunstnikest. — Pärnu Päevaleht, 1934, 26. apr.

⁶² Kunstinäitus Pärnus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1937, 30. sept.

sel⁶³), väiksemaid näitusi ja kunsti propageerivaid loenguid korraldanud Pärnu Rahvaülikooli tegevus.

Kolmekümnendail aastail räägiti Pärnu kunstielu organiseerimisest elavamalt kui kunagi varem, kuid ettepanekutest, üleskutsetest ja dispuutidest jällegi palju kaugemale ei jõutud. Ülelinnalise kunstiklubi asutamine oli päevakorral 1932.⁶⁴ ja 1934. aastal. Tarvidus sellise «vaimse eliidi koondise» järele oli Pärnus tõesti olemas, sest erinevate kunstialade esindajate arv ja nende kontakt mitmesuguste koostöövormide kaudu oleks olnud täiesti loomulik. «Pärnu Päevalehes» ilmus suvel 1934 omalaadne üleskutte kunstiklubi asutamiseks, küll optimistlikus toonis, kuid etteheitva lõppakordiga: «Kas tõesti ei leiduks Pärnus, kus võivad eksisteerida ligi pooltosinat sporti harrastavat ühingut, inimesi ühe tõsise sihiga kunstikoondise jaoks?»⁶⁵

Kunstiklubi jäi seegi kord asutamata, nagu jäi viljatuks kunstimuseumi rajamise mõte, mis oli päevakorras samuti 1934 ja mille ruumide saamise üle peeti läbirääkimisi isegi Muinsuuseumi Seltsiga.⁶⁶ Nähtavasti ruumide taha asi takerduski ja kolm aastat hiljem tehtud uus meeldetuletus kunstimuseumi loomiseks⁶⁷ jäi praktiliste tulemusteta. Seekord nõuti selleks küll kas või paar ruumi linnamuseumist. Mõningad resultaatid hakkasid ilmnema alles 1940. aastal, mil otsustati Pärnu muuseumis avada A. Adamsoni tuba ligi saja skulptuuriga. Ettevõtmine toimus seoses kunstniku ateljee äratoomisega Paldiskist. Suveks määratud avamine lükkus aga põhjaliku korrastamise vajadusel sügisele.⁶⁸ Väikeseks tulemuseks kunsti populariseerimisel oli kolmekümnendail aastail Pärnu maavalitsuse soovitus vallavalitsustele oma eelarvete koostamisel arvestada sinna summasid kunstiteoste muretsemiseks.⁶⁹

Tulles tagasi kolmekümnendate aastate näituste juurde Pärnus, peab rõhutama erinevust eelmisest aastakümnest eelkõige just selle poolest, et nüüd leidis rohkem kohalikku initsiatiivi suuremate kollektiivnäituste jaoks, jõuti isegi Pärnu kunstnike ühisnäituseni.

Juuni lõpul 1930 avati Tütarlaste Gümnaasiumi saalis paarisaja eksponaadiga Kujutava Kunsti Sihtkapitali Valitsuse suvine kunstinäitus, kus kahekümne esineja hulgas olid ka sellised nimed nagu pärnakatele hästi tuntud K. Süvalo ja P. Liivak, samuti E. Leps ja E. Leps-Estam.⁷⁰ Viimased kaks, kes sellel näitusel esmakordselt oma tööd välja panid, said algaval aastakümnel Pärnus kunstnikena tuntuks.

Järgmine, 1931. aasta tõi Pärnusse ainult pealinna kunstnike J. Jenzeni ja E. Janimägi karikatuuride rändnäituse. Augusti lõpupoolel avatud näitus tekitas linlaste seas suurt elevust, eriti seetõttu, et karikaturistid tegid soovijatest kohapeal šarže. Siin tekkis koguni järjekord.⁷¹

Edaspidise paari aasta jooksul oli Pärnu kunstielus näituste korraldajaks KNNÜ. Need olid omamoodi ülevaatenäitused Pärnus eravalduses olevatest kunstitöödest, mõneti kirevad ja laialivalguvad, kuid kultuuri- ja kunstilooliselt kahtlemata märkimisväärsed üritused. 2.—5. aprillini 1932 oli KNNÜ ruumides lahti kunsti- ja käsitöönäitus, kus võis näha Aafrika primitiivseid puunikerdusi, Egiptuse ja Jaapani keraamikat, vanadest meistritest isegi üht J. Weenixi tööd («Röövli sepikoda»),

⁶³ Rahvaülikool. — Pärnu Päevaleht, 1938, 29. sept.

⁶⁴ Pärnusse oma kunstiklubi. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1932, 14. okt.

⁶⁵ B. T. Kunstiklubi asutamisest. — Pärnu Päevaleht, 1934, 14. aug.

⁶⁶ B. T. Kunstimuseum Pärnu. — Pärnu Päevaleht, 1934, 15. apr.

⁶⁷ Wasar. Pärnu kunstimuseum. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1937, 9. apr.

⁶⁸ «Adamsoni toa» avamine viibib. — Pärnu Päevaleht, 1940, 22. juuni.

⁶⁹ Algupärase kunstiloomingu populariseerimisele. — Pärnu Päevaleht, 1938, 20. sept.

⁷⁰ Suurem kunstinäitus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1930, 27. juuni; Pärnu Päevaleht, 1930, 4. juuli.

⁷¹ Kõvera peegli paraad avatud. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1931, 24. aug.

K. Sivalo. Sügis. Oli, ca 1923.

K. Sivalo. Sügispäev. Oli, 1935.

E. Kreischmann. Autoportree kausiga. Õli, 1920. aastad.

P. Liivak. Pärnu vaade. Õli, 1929.

E. Leps. O. Leesmendi portree. Oli, 1935.

E. Leps. Pesutriikija. Oli, 1936.

K. Burian. E. Uustali portree. Oli, 1934.

U. Tamm. Seatapp. Puugraviiür, 1938.

C. v. Winkleri ja V. Purvitise maale, E. Obermanni, K. Veeberi, E. Viiralti ning E. Ole töid. Omaette äramärkimist leidis Pärnuga seotud kunstnike suur osa näitusel: eksponeeritud olid ka E. ja M. Dücker, E. Kreischmann, K. Süvalo, M. Kivi, E. Leps-Estam. Küllap käis rahuldavalt ka külalisi, sest leiti, et näitus kukkus «välja paremini kui arvata võidi».⁷² Hea vastuvõtt innustas peatselt teise sellise näituse korraldamisele. See avas ukSED järgmise aasta 13. mail. Ka nüüd esitati kunsti töid Pärnu eravaldustest, seejuures oli kaasaegete kunstnike osakaal suurem. Esindatud olid T. Grenzstein, A. Laikmaa, R. Nyman, K. Mägi, A. Adamson, P. Liivak, Adamson-Eric, J. Vahtra jt., baltlastest K. T. v. Neff, C. v. Winkler, E. Dücker, lätlastest V. Purvitis. Nagu eelneval näitusel, rõhutati nüüdki pärnakatest kunstnike K. Süvalo, E. Lepsi, M. Kivi, A. Kääri, A. Bergmani (hilisema nimega Vardi) ja K. Buriani tööde osa üldilme kujundamisel.⁷³ Need kaks näitust andsid esmakordselt ülevaatliku pildi nendest kunstivaradest, mida peitsid tolle aja Pärnu kodud. Ja ega seda — korraldajate ja arvustajate üllatuseks — nii vähe ei olnudki.

Viimase näituse Pärnu autorite hulgast märgiti Aleksander Vardi (1901—1983) nime. 1925. aastal «Pallase» lõpetanud, aastaid Pariisis töötanud, oli ta lühikese ajaga suutnud endale tagada hea maine eesti maalijate seas. Pärnusse asus ta Tartust sügisel 1932, et hakata tööle «Endla» dekoraatorina.⁷⁴ Kiiresti saavutas ta siin ühe parema dekoraatori kuulsuse.⁷⁵

«Endla» dekoraatoritena olid sel sajandil tegutsenud mitmed vähemtuntud ja tuntumadki inimesed, teatri dekoratsiooni taset eriti märkimisväärsele kõrgusele viia siiski ei jõutud.

Sajandi alguskümnel oli «Endla» seltsi dekoraatoriks Aleksander Rosin (1884—1918), mitmekülgsete annetega iseõppija, kes näitlejana, joonistajana ja teatritükkide kujundajana sai Pärnus üsnagi tuntuks.⁷⁶ Uue teatrimaja valmimisel kutsuti näitelava sisseseadmiseks kohale Tallinna Saksa Teatri dekoraator Woldemar Maresch⁷⁷, kes tehnilise seadeldise ja fundusdekoratsioonide kõrval lõi lavakujunduse ka «Libahundi» etendusele⁷⁸. Alates 1914. aastast töötas «Endla» dekoraatorina mõnda aega Herbert Tamm (1891—1944), hiljem Eduard Poland (1883—1957), aastail 1926—1928 Aleksander Möldroo (s. 1902), kelle loomingut seal on peetud dekoratiivselt efekteks ja värviküllaseks⁷⁹. Järgmisel hooajal olid dekoraatoriks H. Kallas⁸⁰, siis Paul Liivak. Liivaku dekoratsioonides valitses maaliline käsitluslaad, haruldane detailirikkus ja meisterlik stilisatsioon (näit. I. Kälmani operett «Tsirkusprintsess», 1930).⁸¹

Ka Aleksander Vardi lavakujundusi iseloomustab maalilisus, nende väärtuseks on peamiselt maaliliste vahenditega loodud atmosfäär.⁸² Juba oma esimeste kujundustega saavutas ta hea kontakti publikuga. I. Kälmani «Montmartre'i kannikese» lavastuse puhul kirjutati: «Dekoratiivselt oli palju uut ja värskest. Kunstnik Bergman oli teinud tunnustusväärset tööd. Võib öelda, et «Endla» lava ei ole pikema aja jooksul nii huvita-

⁷² Kunstiesemete näitus KNNÜ. — Vaba Maa, 1932, 3. apr.; vt. ka Kunsti- ja käsitöönäitus. — Pärnu Päevaleht, 1932, 3. apr.

⁷³ *El. Kunstinäitus KNNÜ-s.* — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1933, 16. mai.; Kunstinäitus Pärnus. — Pärnu Päevaleht, 1933, 12. mai.; Kunstinäitus KNNÜ-s. — Pärnu Päevaleht, 1933, 14. mai.

⁷⁴ Endla dekoraator kohal. — Pärnu Päevaleht, 1932, 16. sept.

⁷⁵ Teater puhkab väsimust. — Pärnu Päevaleht, 1933, 17. juuni.

⁷⁶ Vestlusest M. Ermi ja A. Rodionoviga Pärnus 7. aprillil 1961.

⁷⁷ «Endla» 1878—1928. Pärnu, 1928, 98.

⁷⁸ *Matt, F.* Eesti teatri lavapilt. Tln., 1969, 28.

⁷⁹ «Endla» 1878—1928, 107; Eesriide langemise eel. — Pärnu Postimees, 1928, 23. aug.

⁸⁰ «Endla» kutseline teater 1919—1936. Pärnu, i. a., 26.

⁸¹ *Matt, F.* Eesti teatri lavapilt, 77.

⁸² Samas.

vaid dekoratsioone kandnud ega publik niipalju uusi dekoratiivseid võtteid näinud.»⁸³ Kuigi kunstnik ei harrastanud erilisi lavakonstruktsioone ega komplitseeritud lavavalgustusefekte⁸⁴, suutis ta maalilisi vahendeid kasutades anda fantaasiarikkaid ja värskest mõjuvaid dekoratsioone tervele reale lavastustele.

Vardi tegevus Pärnus ei piirdunud ainult eduka dekoratsioonimaalimisega. Kunstnik jätkas oma tööd õlimaalide loomisel (näit. «Natüürmort tinakruusiga», 1933) ja osales jõudumööda linna kunstielu korraldamisel. Üks suuremaid ettevõtmisi oli tal oma maali- ja joonistustundide organiseerimine, need alustasid tööd märtsis 1934. Õpetati portreed ja natüürmorte erinevates tehnikates, ka ornamentikat ja rakenduskunstis vajaminevat mustri kasutamist.⁸⁵ See majanduslikult riskantne ettevõte andis algul isegi teatavaid tulemusi. Kümme-konnan hooolsalt töötava kunstijüngrid hulgas võis näha kooliõpilasi, politseinikke, näitlejat.⁸⁶ Töötulemused rahuldasiid maestrot, kavas oli korraldada isegi õpilastööde näitus. Sellele nii innukalt alustatud ja ilmselt asjatundlikult juhitud üritusele tuli aga varane lõpp — sama aasta sügisel valiti A. Vardi «Pallase» õppejõuks ja kunstnik siirdus lõplikult Tartusse. Oma lühikese Pärnu-perioodi ajal suutis Vardi siiski märgatavalt elavdada kohalikku kultuurielu, rääkimata tema osast «Endla» lavakujunduse kaasaegsustamisel ja publikule lähendamisel.

Vardi tööd «Endlas» jätkas Uko Halla (tol ajal Ulrich Holts; 1906—1966), kes aastail 1926—1928 oli õppinud dekoratsioonimaali Riigi Kunsttööstuskoolis ja hiljem töötanud dekoraatorina Eesti Haridusliidu ja Eesti Draamastuudio juures Tallinnas. Tema esimesi töid Pärnus, 1934. aasta lõpul esietendunud P. Abrahami opereti «Havai lill» kujundus, leidis äramärkimist eelkõige oma valgusefektide poolest. Järgnesid paljud lavakujundused mitmes žanris lavateoste (O. Lutsu «Tagahoovis» 1935, S. Rombergi «Võidulaul», Molière'i «Ihnus» 1936 jt.). Pärast Halla õppereisi Pariisi täheldati tema lavakujundustes vabanemist seni esinenud teatavast rutiinist, plakatlik värvide kirevus andis aset pehmematele toonidele, mis enam ei mõjunud häirivalt realistlikult ülesehitatud lavapildis.⁸⁷ Nii võib «Endla» teatri dekoratsioonis märgata püüdlusi uuematele, kaasaegsematele kujundusvõtetele, kuid Eesti suuremate teatrite, aga ka näiteks Narva teatri lavapildi kunstilise tasemeni siiski ei küünitud.

Kolmekümnendate aastate alguse Pärnu näitustel võis peale Vardi kohata uute esinejatena veel E. Leps-Estamit ja K. Buriani. Pauline-Elfriede Leps-Estam (s. 1903) oli mõnda aega õppinud «Pallases» ja töötas Pärnus kooliõpetajana.⁸⁸ Ta esines näitustel peamiselt joonistustega, mis puhuti said kohalikus ajakirjanduses lausa ülistava hinnangu.⁸⁹ Laiemalt tuntud on ta noorsooraamatute (enamasti «Looduse» kirjastuse kuld- ja lasteraamatute) illustatsioonide loojana. Need on tavaliselt naiivsevõitu realistlikud joonistused, eesti tolle aja raamatugraafika üldpildis jäävad nad vägagi tagasihoidlikule kohale.

Ka Karl Burian ei suutnud eesti kunstielus endale kindlustada laiemat renomeed, kuigi ta Pärnus oli võrdlemisi otsitud ja menukas

⁸³ Pärnu Päevaleht, 1932, 4. nov.

⁸⁴ *Matt, F.* Eesti teatri lavapilt, 79.

⁸⁵ Uus maali- ja joonistusateljée. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1934, 11. veebr.; Elav huvi kunstnik Bergmani ateljee vastu. — Pärnu Päevaleht, 1934 4. apr.

⁸⁶ *B. T.* Pärnu kunstnikest. — Pärnu Päevaleht, 1934, 26. apr.

⁸⁷ *Matt, F.* Eesti teatri lavapilt, 79—81.

⁸⁸ Pärast sõda asus E. Leps-Estam elama välismaale.

⁸⁹ Kunsti- ja käsitöönäitus. — Pärnu Päevaleht, 1932, 3. apr.

kunstnik. Burian oli siia elama asunud 1932. aastal⁹⁰ Viinist. Sakslaste ümberasumisel Teise maailmasõja algul lahkus ta Eestist ning siirdus tagasi oma kodulinna.⁹¹ Buriani erialaks oli portree, mille tellimustest tal ilmselt puudu ei olnud. Samuti maalis ta maastikke ja natüürmorte, mõnel määral tegeles isegi tarbekunstiga. Kunstniku portretistivõimetest annab teatud pildi Pärnu muuseumis säilitatav «Pr. E. Uustali portree» (õli, 1934) — suureformaadiline, pisut paraadlik noore naise kujutis, natuke akadeemiline ja igavavõitu, kuid tõenäoliselt sarnasust võrdlemisi osavalt esile toov lõuend.

Uudsusevõlu ja hämmastav karakteririkkus põhjustas elevust Ally Orava nukunäituse puhul, mis oli Pärnus juuli lõpul ja augusti algul 1933. Tuntud kunstnik esitas siin elutruid ja tabavaid nukke avaliku elu ja kultuuritegelastest ning kirjanduslikest kujudest, ei puudunud ka tuntud pärnakad, nagu Joh. Barbarus ja linnapea Kask.⁹² Orav ei olnud nukukunstnikuna Pärnusi enam tundmatu, oma näitustega esines ta menekalt ka teistes Eesti linnades ja välismaalgi. Suhteliselt rohkesti vaatajaid leidis ka 24.—26. veebruarini 1934 toimunud kunsti- ja raamatunäitus, mis kuulus vaimse kultuuri päevade näituste hulka. Näituse kunstiosa paistis olevat võrdlemisi juhuslik (A. Adamson, K. Mägi, Adamson-Eric, L. Nirk, M. Trantmann, E. Viiralt jt.), kusjuures Pärnu kunstnike roll oli taas märkimisväärne (E. Leps, K. Süvalo, E. Leps-Estam terve rea töödega).⁹³

Sama aasta jaanipäev valmistas Pärnu kunstimuuseumi meeldiva üllatuse: avati kahe «Pallase» kunstikooli õpilase Erich Martensi ja Erik Lutsu näitus, mis nii ostude kui ka külastatavuse poolest kujunes edukaks.⁹⁴ E. Martens pärines Pärnust, lõpetas siin gümnaasiumi ja õppis alates 1933. aastast «Pallases». Pärnu avalikkusele oli ta hästi tuntud oma karikatuuridega «Vaba Maa» Pärnu väljaandele pseudonüümi ERO all, suur hulk tema šarže ilmus 1933. aastal raamatus «Pärnumaa kõverpeegel». ERO joonistused näitavad üsna tugevaid Gori mõjutusi, on aga mõneti tõsisemad ja joonelt jäigemad, kuid siiski professionaalsel tasemel. Näitusel esitatud suur kogu karikatuure koosneski peamiselt šaržidest — alates rahvusvahelise elu suurkujudest kuni Pärnu tegelasteni. E. Luts (s. 1911), hiljem tuntud klaasikunstnikuna, esitas näitusel kümme-kond realistlik-akadeemilises laadis portreeskulptuuri. Näituse paeluvust aitas tõsta asjaolu, et noored kunstnikud olid valmis tegema külastajatest kohapeal šarži või skulptuurportree.⁹⁵ Samalaadse kunstishow'ga esines Pärnus järgmise aasta detsembris siin varasema näituse kaudu tuttav E. Janimägi. Taas karikeeriti kohalikke tegelasi. See oli kunstniku 30. ringreisinäitus, millele oli eelnenud turnee teistes Balti riikides.⁹⁶ Arvustus annab üsna tõepärase pildi Janimäe karikaturistipalgest, pidades teda ennemini portretistiks kui karikaturistiks; tema stiili omapära ei olevat aga arenenud veel täiuseni.⁹⁷

1935. aasta pakkus veel mitu eri žanris näitust. Páris aasta esimestel päevadel olid raekoja saalis väljas tulevase rannahoone 16 projekti, mida

⁹⁰ Kunstinäitus Pärnus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1933, 13. mai.

⁹¹ H. Lepiku andmed L. Juurikase kirjast Pärnust R. Loodusele 3. märtsil 1980; vt. ka B. T. Pärnu kunstnikest. — Pärnu Päevaleht, 1934, 27. apr.

⁹² El. Ally Orava nukkudenäitus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1933, 25. juuli.

⁹³ Kunsti- ja raamatunäitus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1934, 24. veebr.; Suur huvi kunsti- ja raamatunäituse vastu. — Pärnu Päevaleht, 1934, 27. veebr.

⁹⁴ Kunstinäitus avatud veel mõned päevad. — Pärnu Päevaleht, 1934, 5. juuli.

⁹⁵ Pärnus tuleb kunstinäitus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1934, 9. juuni; Inimene karikatuuris ja skulptuuris. — Pärnu Päevaleht, 1934, 22. juuni.

⁹⁶ Karikaturist E. Janimägi Pärnus. — Pärnu Päevaleht, 1935, 12. nov.; Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1935, 12. nov.

⁹⁷ E. Janimäe karikatuuride näitus. — Pärnu Päevaleht, 1935, 4. det.

žürii detsembris oli hinnanud.⁹⁸ Augustis oli Pärnu kirjastusühingu raamatukaupluses eksponeeritud arvukas kogu Soome kunstnike maastikumaale (sealhulgas E. Valova, A. Heickelli, U. Alanko jt. töid)⁹⁹, oktoobris toimus KNNÜ korraldusel Eveline v. Maydelli siluettide näitus — peamiselt Euroopa ja Ameerika kuulsad nimed¹⁰⁰. Eesti noorema kunsti tutvustamisel kujunes olulisemaks 14. juulil avatud «Pallase» õpilaste Aino Kaimuri ja Ursus Tamme tööde näitus umbes 60 õlimaali ja joonistusega.¹⁰¹ Pärnu lähedalt pärit A. Kaimur (s. 1918, langes hävitus-pataljonlasena 1941. aasta sõjasuvel) oli alates 1932. aastast õppinud N. Triigi ateljees. Tema esitatud töödest peeti õnnestunumaks maali «Mustlane».¹⁰² Kui Kaimur kunstnikuna ei jõudnud endale ka hiljem nime teha, siis U. Tamme (1910—1942) näol oli tegemist jõulisema andega, kes järgnevatel aastatel kindlustas enesele koa eesti graafikas. Pärit Pärnust ja siin üldhariduse omandanud (joonistusõpetajad M. Kivi ja K. Süvalo virgutasid huvi kunsti vastu), siirdus ta «Pallasesse», kus töötas A. Vabbe ateljees. Aastakümne lõpu poole esines ta tähelepanuäratavalt mitmel üleriiklikul näitusel, 1935. aasta ekspositsioon oli aga kodulinnas esimene. Juba siin tunnistati tema arenguvõimelisust: selliste tööde nagu «Maalija», «Turg», «Pärnu surnuaed» jt. juures ei puudu «loomulik oskus näha asju ja olevusi õige nurga all».¹⁰³

Ursus Tammest sai peatselt taas pärnulane. Tema robustsevõitu realistlik, hea joonistusliku kooliga graafika, mille hulgas on puulõige «Seatapp» (1938), linoollõige «Tütarlaps mandoliiniga» (1940), puugravüürid «Kaardimängijad», «Jazz», «Pärnu Suursild» (1939) jt., paistab silma tugeva kunstilise isikupäraga. 1939. aastal Pärnu kuurordi juubelinäitusel väljapandud Tamme töid iseloomustati lühidalt ja õigesti: «Need kõik on kindla vormiga, võiksime isegi öelda vormiäärmostega jõulised asjad.»¹⁰⁴ Tamm oli niisiis meie tolleaegses provintsis peaaegu ainuke arvestatav graafik, kes hoolimata otse ületamatutest raskustest, nagu värvide vähene kättesaadavus, tehniliste ja aineliste abinõude puudulikkus¹⁰⁵, oma kutsumusele truus jäi. Ühes intervjuus väljendas ta oma loomingulise kredo: «Ma ei taha teha ateljeetööd, kui elu oma ümber ise on proosaline ja küllalt materjali pakkuv reaalsuseks.»¹⁰⁶ Ursus Tamme loomingut eksponeeriti Pärnus veel viis aastat hiljem, kolme kohaliku kunstniku näitusel 1940. aastal, tema tugevus leiti olevat siis eelkõige kompositsiooni loomises ja joonistusoskuses.¹⁰⁷

Kolmekümnendatel aastatel, eriti kümnendi teisel poolel, oli Pärnu ajakirjanduses tihti juttu puunikerdaja Jakob Jõgist (1875—1961), eeskätt seoses tema tööde väljapanekutega kodulinnas ja mujalgi Eestis. Oma teostega Eesti ajaloo teemadel, samuti portreeliste puureljeefidega sai ta sel ajal küllaltki populaarseks, tema töid omandasid nii üksikisikud kui muuseumid (näiteks Eesti Rahva Muuseum 1934. aastal 14 tööd¹⁰⁸).

⁹⁸ Esimene auhind jäi määramata. — Pärnu Päevaleht, 1934, 20. det.; Avati projektide näitus. — Pärnu Päevaleht, 1935, 2. jaan.

⁹⁹ Soome kunstnikude maalide väljapanek. — Pärnu Päevaleht, 1935, 13. aug. Sama-laadsed Soome kunstnike müüginäitused olid Pärnus ka 1933. ja 1937. aastal. Vt. Pärnu Päevaleht, 1933, 7. juuli ja 1937, 21. jaan.

¹⁰⁰ Siluettide näitus Pärnus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1935, 18. okt.

¹⁰¹ Avatakse kunstinäitus. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1935, 12. juuli. A. Kaimuri kohta vt. veel *Kuningas, O.* Mälestades Aino Kaimurit. — Pärnu Kommunist, 1969, 30.—31. okt. ja 4.—5. nov.

¹⁰² Kunstiõpilaste kunstinäituselt. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1935, 15. juuli.

¹⁰³ Samas.

¹⁰⁴ *Värv, E.* Juubeli kunstinäitus II. — Pärnu Päevaleht, 1939, 1. juuli.

¹⁰⁵ Täname jutuaajamine kunstniku toas. — Pärnu Päevaleht, 1940, 29. juuni.

¹⁰⁶ Samas.

¹⁰⁷ *Laja, P.* Kolme kunstniku näitus. — Pärnu Päevaleht, 1940, 28. veebr.

¹⁰⁸ J. Jõgi huvitav looming. — Pärnu Päevaleht, 1935, 15. okt.

Jakob Jõgi oli sündinud Karksis. Alates 1896. aastast õppis ta Tartus joonistamist R. von zur Mühleni juures ja puunikerdust Bandeliereri mööblitööstuses. Selliaastad viisid ta Riiga, Liepajasse, Odessasse ja Tallinna. 1904. aastal asus ta lõplikult Pärnusse, kus esimeseks tööks olid Issandamuutmise kiriku altarikaunistused. J. Jõgi tegevus intensiivistus eriti kodanlikul perioodil, laiemat tunnustust tõid talle Oru lossi mööbli nikerdustööd. Kolmekümnendail aastail kujunes kunstniku peategevuseks puureljeefide loomine, keskseks teemaks Eesti ajaloo sündmused ja kultuuri-loomine olustik. Sellesse sarja kuulub ligi 80 skulptuurset «pilti». On alustatud muinasaja kujutamise (7 reljeefi Kalevipojast kändmas, jahil jne.), järgnevad stseenid Rootsi ajast, Põhjasõjast (muu hulgas reljeef Karl XII külaskäigust Pärnusse), siis juba «pildid» eesti rahva eluolust teoajast kaasaega. Nende hulgas on sellised tööd nagu «Talvehommik eesti tares», «Teoleminek», «Saunas», «Jaanituli» (Pärnu muuseumis), reljeefid mõisaelust ja Jüri Rummust, hilisemat aega käsitlevad «Sõttaminek», «Võidutuld süütamas» jt.¹⁰⁹ See suur eesti rahva elu kujutav puunikerdusantoloogia, milles meistri fantaasia ja folkloorne element seostuvad väljendusküllaseks tervikuks, on teostatud ülimalt detailselt, reljeefid on ikka figuuririkkad, tugevalt toonitatud maastikulise ja arhitektuurilise taustaga, neis on peene väljatöötatuse juures kohati lausa barokset hoogu ja elavust. Ta tööde hulgas on veel puunikerdusi teistelgi teemadel, mõningaid marmorisse viidud portreid jm.

J. Jõgi ulatuslik elutöö haarab ühelt poolt oskusliku puutöömeistri tegevust, teiselt aga kultuuri- ja kunstilooliselt omapäraste puureljeefide loomist, mis annab põhjust pidada teda tolle aja kõige silmapaistvamaks rahvalikuks meistriks. H. Üprus on Jõgi unikaalse loomingu kohta omal ajal kirjutanud, et see oma teema leidlikkuse ja haruldase kompositsioonimeele poolest võiks kadedust äratada professionaalseteski kunstnikes.¹¹⁰ Tema tööde laialipillatus raskendab aga tublisti täpsema ülevaate saamist selle huvitava meistri loomingu.

1936. aasta tõi pärnulastele ja suvitajatele vaatamiseks ainult ühe näituse, tollal oma kunsti agaralt tutvustava ja üsna populaarse noore Tartu kunstniku Eduard Kutsari tööde väljapaneku augusti esimesel poolel. Väljas oli umbes 80 numbrit maale, linoollõikeid ja skulptuure, sealhulgas ka Pärnu motiive, nagu «Rannahoone ehitamine», «Pärnu sild» jne.¹¹¹ Külastajaid oli arvukalt, omandati ka rohkesti töid, muuhulgas välismaalastest suvitajate poolt.¹¹²

Moodsa rannahotelli valmimisega 1937. aasta suvel (arhitekt O. Siinmaa ja A. Soans) astus Pärnu kuurortlinnana uude, elevusrikkasse ajajärku. Hotelli sisekujunduse juures töötasid kunstnikud P. Aren, kes lõi siin rea pannoomaale, ja P. Horn (hilisema nimega Horma), kes andis skulpturaalse sisustuse.¹¹³ Üldse olid need aastad Pärnu arhitektuurilises arengus elavad. 1938. aastal avati Suursild, jätkus kuurordi väljajahitamine (1938 avati A. Nürnbergi kavandatud hotell «Vasa»; 1940 valmis linnaarhitekt O. Siinmaa projekteeritud rannakohvik). 1938. aasta algul korraldati Pärnu südalinna ümberplaneerimise projektide võistlus, kus mitmete silmapaistvate osavõtjate hulgast esimese auhinna võitis

¹⁰⁹ Vt. J. Jõgi puulõigete näitusest. — Pärnu Päevaleht, 1935, 11. nov.; Kalevipoeg ja 1905. a. sündmused raiuti J. Jõgi poolt puusse. Haridusministeerium omandab kogu. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1938, 3. märts; Puulõigete näitus. — Pärnu Päevaleht, 1939, 26. märts; Eesti ajalugu puureljeefis. Pärnu puunikerdaja Jõgi elutöö. — Eesti Sõna, 1942, 9. okt. J. Genssi «Eesti kunsti materjale» III osa (Kunstnike leksikon H—K. Tln., 1948; käsikiri ENSV TA Teaduslikus Raamatukogus) toob bibliograafilise osa kõrval ära ka J. Jõgi 1946. a. kirjutatud autobiograafia.

¹¹⁰ Üprus, H. Jakob Jõgi. — Sirp ja Vasar, 1955, 1. juuli.

¹¹¹ L. Kunstinäitus Rannasalongis. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1936, 6. aug.

¹¹² Elav huvi kunstinäituse vastu. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1936, 14. aug.

¹¹³ Kunstnikud Rannahotelli sisustama. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1937, 6. märts.

H. Arman. 18. märtsil olid kavandid välja pandud rohkearvulisele publikule.¹¹⁴

Olev Siinmaa (varasema nimega Oskar Siiman; 1881—1948) oli niisil perioodi silmapaistvaim arhitekt Pärnus, hästi tuntud ka üleriigilises ulatuses. Sündinud Pärnus, sai ta Esimese maailmasõja eel tehnilise hariduse Wismaris ja Konstanzis, seejärel töötas mõnda aega sisearhitektina Lüübekis. Alates aastast 1921 tegutses ta Pärnus, aastast 1925 linnaarhitektina. Tema kavandite järgi kerkisid paljud eramud, koolimajad ja teised ühiskondlikud hooned, algul kohati hilisjuugendlike nüanssidega, hiljem üha rohkem funktsionalistlikus laadis. Tema juhendusel toimus samuti Pärnu parkide ja linnaosade sihipärane väljaarendamine. Hea maine oli Siinmaal kui sisearhitekti (Oru lossi interjöörid, Pärnu rannahotelli puhkeruumide mööbel jne.).

Enne kui asuda vaatlema kolmekümnendate aastate viimaseid Pärnu kunstinäitusi, peatutagu lühidalt ühel artiklil, mille töid 1937. aasta algul ära milmed Eesti ajalehed. Jutt on informatsioonist Glasgow' skulptori Benno Schotzi kohta seoses tema valimisega Soti Kuningliku Akadeemia liikmeks. Ajalehe järgi oli tol ajal 46-aastane B. Schotz Pärnust pärit (kunstniku õde elas 1937. aastalgi Pärnus). 1912 oli ta lõpetanud siinse gümnaasiumi ja siis siirdunud Glasgow'sse inseneriks õppima. Üha rohkem ilmnevat kunstivõimete tõttu jäi insenerikute ajapikku kõrvale. 1930. aastal korraldas ta Londonis tähelepanu äratanud personaalnäituse, millelt eriti tõsteti esile väikesi pronksfiguuride grupe. Sellest ajast peale olevat Benno Schotzi, kes end igal pool eestlaseks pidavat, saanud kunstiringkondades kasvav kuulsus.¹¹⁵ Pärnust võrsunud kaasmaalane Kuningliku Akadeemia liikmeks — eks see kõditanud provintsiatriotlikku eneseuhkust. Ega kohalik leht asjatult pannud oma ülalrefereeritud kirjutisele pealkirjaks «Kõrge au pärnakatele». Kahjuks jäid Schotzi sidemed Pärnuga siis ja hiljemgi ainult retooriliseks ning kunstniku hilisemast saatusest puuduvad üksikasjalikumad teated.¹¹⁶

«Pallase» kunstikooli meesõppurkond tegi kolmekümnendate aastate lõpul Eesti linnades näitusringreisi. 3. juulil 1938 avati näitus Pärnu rannasalongis. 29 noorkunstnikku, nende seas E. Pehap, A. Miikmaa, E. Kits, J. Võerahansu, R. Sagrits, Pärnu esindajana N. Triigi õpilane Arvo Vihalem (s. 1911), olid välja pannud sadakond maali, graafilist lehte ja skulptuuri.¹¹⁷ Kui näitus kümne päeva pärast lõppes; oli külastajaid, sealhulgas välismaalasi, olnud 500 ringis, ostusid tehti 12, enamik Rootsi, kaks Pärnusse.¹¹⁸

1939. aastal pühitseti suurejooneliselt Pärnu kuurordi 100. juubelit, mille raames 18. juunil avati suur kunstinäitus. 74 autori 161 tööga andis see korraliku läbilõike eesti kaasaja kunsti paremikest. Ekspositsioon, ulatuslikumaid Pärnu kunstiloos, oli põhiliselt komplekteeritud Tallinnas toimunud Sihtkapitali Valitsuse kevadnäituse töödest.¹¹⁹ Pärnakatest võtsid näitusest osa K. Süvalo (tema töödese, nagu märgiti, on tulnud rohkem elavust, heledust, pahtlikäsitusega ka suuremat mitmekesisust¹²⁰), E. Leps ja U. Tamm. Juuli lõpuni lahti jäänud näitust vaa-

¹¹⁴ Pärnu südalinn projektis. — Vaba Maa. Pärnu Väljaanne, 1938, 18. märts.

¹¹⁵ Kõrge au pärnakatele. — Pärnu Päevaleht, 1937, 22. veebr.

¹¹⁶ Vollmer, A. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des XX. Jahrhunderts. Vierter Band. Leipzig. 1958 annab Glasgow's elutseva B. Schotzi kohta järgmisi andmeid: 1891. a. Kuressaares sündinud eesti skulptor (*Holz- und Steinbildhauer*), õppinud Glasgow's *Art School*'is, eksponeerib näitustel *Royal Academy's*, *Royal Scottish Academy's*, *Walker Art Gallery's*.

¹¹⁷ «Pallase» kunstinäitus Pärnus. — Pärnu Päevaleht, 1938, 30. juuni.

¹¹⁸ Pärnus osteti 12 kunstiteost. — Pärnu Päevaleht, 1938, 12. juuli.

¹¹⁹ Pärnu kuurordi 100 a. juubeli kunstinäitus avamisvalmis. — Pärnu Päevaleht, 1939, 18. juuni.

¹²⁰ Värav, E. Juubeli kunstinäitus. — Pärnu Päevaleht, 1939, 1. juuli.

dati üsna elavalt, eelkõige muidugi suvekülaliste poolt, tehti oste E. Viiralti, V. Loigu, A. Murakini jt. tööde hulgast.¹²¹ Teine näitus pidustuste sarjas oli rakenduskunsti ja kodukäsitöö väljapanek juuli esimesel pooltel raekoja saalis. Tegelikult kujunes see üleriigiliseks tarbekunstinäituseks: rahvusliku tekstiili kõrval näidati ka E. Taska, Adamson-Ericu ja pärnula Erna Tomingase nahatöid, A. Pedaka ja L. Hermanni (hilisema nimega Liiv) keraamikat, O. Tammeraidi metalli ning tarbekunstiesemeid Riigi Kunsttööstuskoolist.¹²² See KNNÜ korraldatud näitus tõmbas ligi üsna suure vaatajaskonna 1000 külastaja näol. Ostjaid — eriti rootsi suvitajaid — oli palju, suurim menu oli Taska nahatöodel ja Tammeraidi metallitöodel.¹²³

1940. aasta algul jõudsid Pärnu kunstnikud oma esimese kohaliku grupinäituseni. 23. veebruarist oli kohvik «Grandis» võimalik näha K. Süvalo, U. Tamme ja E. Lepsi töid, kokku üle 50 numbri.¹²⁴ Arvustus rõhutab esinejate head joonistusoskust, värvimeelt ja karget, põhjamaist suhtumist käsitletavasse. Süvalo tugevus on tema maastiku esitamise oskuses («Pühajärv», «Karksi»), Tammel graafiliste kompositsioonide loomises, Lepsil aga portrees.¹²⁵

Erich Leps (1901—1966) oli selleks ajaks saanud Pärnus üheks tunnetumaks ülemaalse mainega kunstnikuks, kes alates 1928. aastast oli esinenud paljudel kesketel näitustel. Pärast «Pallase» lõpetamist 1931. aastal Pärnuses asunud, arendas ta siin väga aktiivset kunstilist tegevust eriti žanrimaali ja portree alal. Tema arvukad olustikumaalid, nagu «Värviproov» (1933), «Kaardimängijad» (1934), «Mees purjeriidega» (1935), hilisemaist ««Endla» garderoobis» jt., on oma olemuselt realistlik-jutustavad, nendes puudub tavaliselt sotsiaalkriitiline moment, kuid kindel maalimisviis, osav, dünaamiline kompositsioon ja maitsekas koloriit teevad ta tööd huviga jälgitavaks. Realistlik käsitlusviis koos elavate värvide, karakteri hea tabamise, kohati ka teatud paraadlikkusega iseloomustab Lepsi portreid, millest tähelepanev osa on just Pärnu inimestest, näiteks P. Estami (1931), O. Leesmendi (1935), M. Aitsami perekonna jt. portreed. Pärnu ümbrus on andnud ainet paljudele looduslähedastele maastikele.

Tööpuudust pole Lepsil Pärnus kunagi olnud. «Pidevalt on olnud tellimisi kohapealt ja väljaspoolt. Rohkesti tegemist on suvel, kui siin viibib väliskülalisi. Muidugi ei saa kunstnik kusagil kultuurikehvas pisinna olla ühekülgne, teatava kitsa ala viljeleja. Siin tuleb täna maalida portreed, homme teha mitmesuguseid kavandeid, dekoreerida aknaid, ülehommene olla nõuandjaks ruumi- ja rakenduskunsti küsimustes jne.»¹²⁶

Lisatagu juba öeldule veel paar tahku kunstniku tegevusest Pärnus. 1930. aastate lõpupoolel tegutses Lepsi ateljees ka õppestuudio koos modelliga, ja nagu arvata võib, üsnagi vilkalt.¹²⁷ Teiseks, Leps oli Pärnus esimesi nõukogude kultuuri ja kunsti tutvustajaid. 1934. aastal oli ta eesti kunstnike delegatsiooniga külastanud Nõukogude Liitu, kus talle avaldas sügavat mõju nii vene klassikaline kui ka eluline, värske, kaasaegne kunst ning suur ülesehitustöö.¹²⁸ Osalt nende kogemuste alusel tutvustas ta hiljem loengute kaudu Nõukogude Vene maali, graafikat ja skulptuuri Pärnu kunstihuvilistele.¹²⁹

¹²¹ Suvekülaliste elav huvi kunstinäituse vastu. — Pärnu Päevaleht, 1939, 20. juuli.

¹²² Avatakse kodukäsitöönäitus. — Pärnu Päevaleht, 1939, 30. juuni.

¹²³ Rootslased ostsid ligi 1500 Kr. eest näituselt väljapandud esemeid rakenduskunsti. — Pärnu Päevaleht, 1939, 18. juuli.

¹²⁴ Kunstinäitus kohvikus. — Pärnu Päevaleht, 1940, 24. veebr.

¹²⁵ Laja, P. Kolme kunstniku näitus. — Pärnu Päevaleht, 1940, 28. veebr.

¹²⁶ Pärnu mitmekesisus — tänulikuks materjaliks kunstirahvale. — Pärnu Päevaleht, 1939, 14. juuni.

¹²⁷ Samas.

¹²⁸ Häid muljeid N.-Venest. — Pärnu Päevaleht, 1934, 8. nov.

¹²⁹ Loeng N.-Vene kunstist. — Pärnu Päevaleht, 1940, 7. märts.

Loenguid kunstist oli nende aastate Pärnus teisigi, üks sagedamaid külalislektoreid kunstiajaloolane E. Parek Tartust. Korraldajaks pooleks oli sageli Pärnu Rahvaülikool.¹³⁰ Kunsti tutvustamise uue vormina hakati korraldama ka ekskursioone. Üks selline võeti E. Lepsi juhtimisel ette 1939. aasta kevadel Tallinna prantsuse kunsti näitusele.¹³¹

Eespool mainitud Pärnu kunstnike grupinäitus «Grandi» kohvikus oli «leidnud ootamatult elavat ja erksat tähelepanu».¹³² Müüdi mitu õlimaali ja kohviku omanikul tekkis kavatsus korraldada teisigi kunstinäitusi, läbirääkimisi olevat olnud E. Viiraltiga.¹³³

Kuigi kohvikunäitustest siiski enam midagi välja ei tulnud, ei jäänud linn selgi kevadel ilma suurema kunstinäitusega. Märtsi algul oli alanud Kr. Raua nimeline kunstiaasta ja selle raames toimus 5.—14. maini 1940 ka Eesti Kujutavate Kunstnike Keskühingu rändnäitus, mis oma ligi 50 autori ja rohkem kui 110 väljapanekuga maali, graafika ja skulptuuri alalt¹³⁴ esindas kaasaja eesti kunsti küllaltki mitmekülgselt. Väljas oli Kr. Raua, Adamson-Ericu, J. Greenbergi, P. Liivaku, E. Ole, J. Raudsepa, G. Reindorffi, H. Talviku, E. Viiralti ja paljude teiste tuntud kunstnike töid, pärnakatest olid taas eksponeeritud E. Lepsi, K. Süvalo ja U. Tamm. Näituselt tehti neli ostu¹³⁵, üheksa päeva jooksul külastas seda tuhande inimese ümber, nii et rahuldustundega võidi kokku võtta: «Provintsilinna kohta on see arv küllalt suur, tõendades laialdaste ringkondade huvi kunsti vastu.»¹³⁶ Selle näitusega Pärnus on seotud ka huvitav seik: ilmselt esmakordselt Eestis võimaldasid tööstusettevõtted oma tööliste näituse külastamist käitise kulul. Nii külastasid näitust gruppide viisi Pärnu Linatööstuse töölisel, seletusi tööde kohta andis E. Lepsi.¹³⁷ Küllap pakkus sellisele uudsele moodusele lähendada tööliskonda kunstile impulsse väljakuulutatud kunstiaasta, teisest küljest võis selles tunda lähenevate juunisündmuste hingust.

Kunstiaastal tõstatati esmakordselt avalikult küsimus Pärnu kui juba rahvusvahelise mainega kuurortlinna kaunistamisest dekoratiivkunsti teostega. Senini polnud vastavad ringkonnad selleks peaaegu midagi teinud, kuigi head eeskuju võis leida lähedalt Haapsalustki. Ka Pärnu kuulsamate inimeste mälestust jäädvustas ainuüksi Lydia Koidula ausammas. Ajakirjanduses tehti ettepanek kujundada mereäärsest ringteest linna teenekate inimeste büstide allee.¹³⁸

Kuid aeg tõttas juba juuni ja pööripäeva poole. Paljud plaanid jäid esialgu ikka veel plaanideks. Pealetulevate suurte poliitiliste sündmustega lõppes üks etapp Pärnu kunstielus.

*

Veel kord pilku üle kirjapandu libistades võib näha, kuivõrd ruttu saksa ringkondade organiseeritud kunstinäitused asendusid eesti kunstieluga. Pärnul oli selle paari aastakümne jooksul mitmeid entusiastlikke kunstinimesi, kes suuremal või vähemal määral arendasid nii organisatoorset kui kunstilist tegevust. Kuigi ei suudetud luua kohalikke kunstnikke ühendavat organisatsiooni, nagu seda näiteks oli kunstühing Narvas, kindlustasid kunstnike ja mitmete kohalike organisatsioonide tegevus

¹³⁰ 1938 toimus 3 kunstialast loengut (Pärnu Päevaleht, 1939, 5. apr.), töötasid ka joonistamise ja maalimise kursused.

¹³¹ Pärnust Tallinna kunstinäitusele. — Pärnu Päevaleht, 1939, 28. märts.

¹³² E. Viiralti tööde näitus Pärnu? — Pärnu Päevaleht, 1940, 8. märts.

¹³³ Samas.

¹³⁴ Kataloog: EKKKU rändnäitus Pärnus. 5.—13. maini 1940; EKKKU rändnäitus. — Pärnu Päevaleht, 1940, 11. mai.

¹³⁵ Osteti neli tööd. — Pärnu Päevaleht, 1940, 15. mai.

¹³⁶ Kunstinäitus lõppes. — Pärnu Päevaleht, 1940, 15. mai.

¹³⁷ Töölised tasuta kunstinäitusele. — Pärnu Päevaleht, 1940, 10. mai.

¹³⁸ K. Ee. Ühest kunstiaasta ülesandest. — Pärnu Päevaleht, 1940, 29. mai.

ning arvukad välisnäitused kunstielu järjepidevuse. Selle najal võis huviline olla kontaktis eesti kunsti tollaste põhiliste arengujoontega. Heitlus kunsti mõistmise ja selle levitamise eest oli tõsine, omamoodi meeleheitlikki, tulemused, mis väliselt kajastusid näituste ja loengute küllastavavuses, osavõtus kunstikursustest ja ka teoste ostudes, seevastu küllaltki kõikuvad. Ometi oli aga kõige tähtsam see, et kunst oli muutunud pisitasa linna kultuurielu loomulikuks komponendiks.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut*

Esitanud V. Maamägi
Toimetusse saanud 6. VII 1983,
ümbertõötatuna 19. II 1984

Рейн ЛООДУС

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЖИЗНЬ ПЯРНУ В 1920—1930 гг.

Новая политическая обстановка первого десятилетия буржуазного периода не принесла с собой решительных перемен в бедную событиями художественную жизнь Пярну. Но постепенно художественные выставки занимали свое место в культурной жизни города. Особого упоминания заслуживают передвижные выставки Тартуской художественной школы «Паллас» (1920, 1921) и Общества эстонских художников (1923, 1924, 1925), которые знакомили жителей Пярну с новинками и модернистскими течениями в искусстве Эстонии, а также выставки Адамсона-Эрика, А. Старкопфа, К. Тедера и Э. Вийральта (1928). Из местных художников продолжал экспонироваться известный живописец К. Сувало (1925, 1928), организовал выставку своих работ график П. Лийвак (1929).

В 1930-е годы, когда началась решительная перестройка Пярну в город-курорт, оживилась и художественная жизнь. Сюда съехались и творили многие художники, из них такие, как К. Сувало, А. Варди, Э. Лепс, У. Тамм, были широко известны во всей Эстонии. Большую популярность приобрели работы народного мастера по деревянной пластике Я. Йыги. Чаше стали устраивать выставки местные организации и художники (1932, 1933, 1934, 1940), продолжали следовать своим традициям передвижные выставки. Вносили разнообразие ставшие традиционными лекции об искусстве, различные курсы; новости искусства и, прежде всего, выставки живо обсуждались на страницах печати. Искусство стало неотъемлемым компонентом культурной жизни города.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию 6/VII 1983
После переработки 19/II 1984

Rein LOODUS

ART LIFE OF PÄRNU IN 1920—1930

The first decade of the bourgeois period and the new political milieu did not bring about any decisive turn in the hitherto inert art life of Pärnu. Nevertheless, art exhibitions began slowly to form a regular and self-evident component of the cultural life of the town; they were organized almost every year. Special attention should be paid to the itinerant art exhibition of the Tartu Pallas art school (in 1920, 1921) and to that of the Group of Estonian Artists (in 1923, 1924, 1925) as well as to the group exhibition of Adamson-Eric, A. Starkopf, K. Teder and E. Viiralt in 1928. Of Pärnu artists the wellknown Estonian painter K. Süvalo continuously exhibited his works here (in 1925, 1928), and the graphic artist P. Liivak displayed his prints in 1929.

The 1930s, when Pärnu as a health resort was being decisively developed, the art life of Pärnu became intense and colourful. Many wellknown artists lived and worked in Pärnu, like K. Süvalo, A. Vardi, E. Leps, U. Tamm. The art of the popular wood-carver J. Jõgi gained great popularity. Local organizations and artists began to arrange art exhibitions on their own initiative (in 1932, 1933, 1934, 1940). Guest exhibitions took place rather regularly. Traditional reports on art and various art courses brought variety into the art life. The press reacted quickly to art problems, especially in case of art exhibitions. Art became a natural component of the cultural life of Pärnu.

*Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of History*

Received July 6, 1983,
revised Feb. 19, 1984